

такий спосіб дій є запорукою злагоди і розвитку держави, які і мають стати вищою метою рішень цього державця. Справедливість і мир, на думку українського мислителя, завжди має бути осердям, головним мотивом державного порядку.

Наукова та культурна діяльність С. Оріховського-Русина на теренах ренесансного гуманізму й реформації залишила яскравий слід у загальній історії розвитку філософських і політологічних ідей України. Його думки про потребу освіченості й високої гуманності представників владних структур, де в ідеалі правитель має бути «філософом на троні», тобто поєднувати собі риси рішучості, честі і відваги з справедливістю, добротою та мудрістю, ніколи не втрачала актуальності, у будь-якому разі сьогодні.

1. *Оріховський-Роксолан С. Напучення королеві польському Сигізмунду-Августу / С. Оріховський-Роксолан. URL : <http://izbornyk.org.ua>*
2. *Українська література XIV–XVI ст. – К., 1988; (Уривки з творів) // Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. URL : <http://izbornyk.org.ua>*
3. *Наливайко Д. С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження / Д. С. Наливайко // Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 161–185.*

Оксана Пушонкова

МІФОЛОГЕМА ПОДОРОЖІ ЯК СМИСЛОВИЙ КОНСТРУКТ

У сучасній гуманітаристиці актуальності набуває питання образно-географічних інтерпретацій простору. Розвиваються нові напрями гуманітарних знань – гуманітарна, культурна, сакральна географія. Гуманітарна географія – міждисциплінарний науковий напрям, що вивчає різноманітні способи репрезентації та інтерпретації земного простору в людській діяльності, включаючи ментальну діяльність. Впровадження впродовж останніх десятиліть культурологічних підходів у географію і просторових метафор у гуманітарні науки призвело до створення міждисциплінарного методологічного поля, де ключовим концептом є «подорож».

Подорож як культурна універсалія є невід'ємною частиною ментальності кожного народу. В окремо взятій культурі формується міфологема подорожі – смисловий конструкт, що визначає рецепції подорожі як явища культури залежно від її функцій, мети та результату подорожі, характеристик постаті подорожуючого. Формування народного образу подорожі відбувається, зазвичай, через окремі образи мандрівників.

Різноманітні аспекти культурної універсалії подорожі, як культурологічної та філософської проблеми, розглядають Е. Блох, Л. Гумільов, Ю. Лотман, М. Мамардашвілі. Феномен подорожі в контексті міфологічної та фольклорної картин світу став предметом досліджень В. Проппа, В. Топорова, Т. Цив'яна, М. Еліаде, а в контексті національної карти-

ни світу – Г. Гачева, Д. Ліхачьова. Подорож з погляду культурної географії, аналізу просторових моделей світу розглядає Д. Замятін.

В Україні подорожі як феномену культури приділяли увагу дослідники В. Січинський, В. Горський, П. Білоус, В. Пазенок, В. Заблоцький та ін. Контексти архетипів української культури використовував у дослідженнях подорожі С. Кримський. Глибокі рефлексії образів мандрівників розкрито в студіях В. Суковатої, О. Юферевої, Т. Лютого, О. Яроша, І. Федя та ін. Екзистенційні аспекти подорожі розглянув Г. Марсель. Сучасне уявлення про подорож як форму туризму розкрив у своїх критичних творах З. Бауман. Останнім часом увагу науковців привертає феномен *digital nomad*, або «цифрових кочівників», що було проблематизовано ще Ф. Гваттарі та Ж. Делезом.

Разом з тим, сучасні дослідження подорожі є доволі фрагментарними, з'являються статті та, рідше, монографії, присвячені окремим аспектам подорожі, але на сьогодні ще не здійснено цілісного аналізу подорожі з усіма її типами як явища людського буття. Оскільки подорож у сучасних дослідженнях згадується нерозривно з поняттям ідентичності людини, такий аналіз можна було б долучити до ключових проблем культурології та філософії.

Міфологема подорожі в українській культурі має свої унікальні риси, пов'язані з особливостями історико-культурного процесу. Українськими культурологами виокремлено та проаналізовано такі образи мандрівників: паломник (який є, власне, універсальним образом), козак, мандрівний музикант (кобзар, лірник, бандурист), мандрівний дяк та, зокрема, постаті найвидатніших українських мандрівників – Василя Григоровича-Барського та Григорія Сковороди. Саме вони формують національний образ подорожі в українській культурі. Цікаво, що суто українські образи мандрівника є репрезентативними для української культури, можна сказати, архетипними. Тому дослідження цих образів є обов'язковою умовою цілісного уявлення про українську ментальність.

Аналіз провідних типів мандрівників в історії української культури дає змогу зробити висновок про сакралізацію постаті мандрівника, існування української міфологеми подорожі. Протягом усієї історії України мандрівники не втрачають якостей героя, репрезентують різні аспекти героя-лицаря: високі духовні та моральні якості (паломники), патріотизм, боротьбу зі злом, захист української ідентичності (козаки), збереження героїко-епічної пам'яті (мандрівні музиканти), поетизацію мандрівного способу життя (чумаки), героїчний ентузіазм дослідника (паломники епохи бароко), нарешті, культурну просвіту (мандрівні дяки).

Ці образи, починаючи з XI ст., не заміщують одне одного, а органічно поєднуються протягом історії, щоб у XVIII ст. втілитись у постаті Г. Сковороди, який найяскравіше репрезентує міфологему подорожі в українській культурі.

Тяга до зміни місць була властива людству з первісних часів. Спочатку вона була викликана утилітарними причинами: пошуком їжі та

оптимального середовища існування. Протягом тисячоліть племена й народності переселялися, мігрували, кочували, розширюючи свої території. Переходи з місця на місце були способом життя, що сформував відповідний тип номадичної культури, і лише після закріплення за етносами певних територій з'являються поняття «свого» і «чужого», «батьківщини» і «чужини».

Із заснуванням міст і держав люди залишали свої домівки заради завоювань чи заснування нових поселень. Але були серед них і ті, кого приваблювали пошуки нових торгових шляхів, заморські скарби, цікавість і жага до пізнання світу. Подорож поступово набувала не тільки практичного, а й духовного значення. Мандрівники приносили додому відомості про чужоземні звичаї та дива, переплітаючи у своїх розповідях факти дійсності та вигадки. Згодом мотиви подорожі набувають більш індивідуалізованого характеру – подорожувати вирушали шукачі багатства, слави, пригод.

Культура романтизму висунула новий тип мандрівника – людини, що подорожує у пошуках самої себе. Романтик «всю свою особистість будував навколо ідеї мандрів – він перебуває у вічній дорозі-пошуку, приречений на бездомність, його справжня батьківщина – поза цим світом» [1, 63]. В середині ХХ ст. французький філософ-екзистенціаліст Г. Марсель запропонував нове визначення людини – *Homo viator*, людина мандруюча. Марсель писав, що «стабільний земний порядок може бути запроваджений лише в тому випадку, коли людина збереже виразну свідомість того, що ми могли б назвати мандрівними умовами її існування» [2, 175]. Мандри *Homo viator* – а є духовними, внутрішніми. Людина мандруюча не може залишатися на місці, вона повинна прокласти собі дорогу у непевному світі. Але подорож повинна бути не втечею, а заглибленням у самого себе. Можна сказати, що *Homo viator* подорожує у пошуках самого себе *всередині* самого себе. Адже «там, де відсутня надія, душа засихає і знемагає, перетворюється на чисту функцію, не більше, але саме душа, сама вона – одвічна мандрівниця, саме про душу і тільки про неї буде найвищою правдою сказати, що бути – це бути в дорозі» [2, 14].

Розвиток культури зробив подорож явищем здебільшого внутрішнім за природою, пов'язаним із загальним розумінням життя як дороги, «метафоричної мапи» здобутків і втрат, особистісної трансформації.

У сучасних філософських і культурологічних дослідженнях подорож згадується нерозривно з поняттям ідентичності людини. Подорож розглядається як феномен культури, бо «фізичне переміщення провокує культурні і моральні трансформації і, відтак, формування нових типів ідентичності в кожній культурі» [3, 246]. Зокрема, З. Бауман, досліджуючи ідентичність, пише про те, що паломник є найбільш підходящою метафорою модерну, а в постмодерні, що прагне уникнути фіксації ідентичності, на перший план виступають такі фігури як «фланер, блукалець, турист і гравець» [4].

Образи мандрівника та ступінь його маргіналізації в культурі багато говорить про саму культуру. Характерно, що в українській традиції мандрівник завжди був шанованою особою, володів певним авторитетом і повагою серед народу.

Подорож являє собою особливого роду хронотоп. У зв'язку з цим варто зупинитися на просторово-часових характеристиках подорожі. Подорож є локалізованою в часі, вона позначає собою прорив буденності. Просторово подорож знаменує собою вихід зі свого простору в чужий, а потім – повернення назад. Тому «подорож у своїй глибокій метафізиці – ритуал (постійне створення і відтворення міфу про повернення), наближення до аскези і спрощення, до апостольської святості, до ідеалу тих, хто «усе своє носить з собою» і не прикутий ані до власності, ані до власного імені та пошани» [5, 142].

Отже міфологема подорожі має свої унікальні історичні репрезентації та виступає як цілісний словесний конструкт, що включає взаємопов'язані й взаємодіючі знаки, символи, образи і стереотипи, які яскраво характеризують уявлення про подорож та її рефлексію в окремій культурі.

Кожна культура має свої унікальні виміри подорожі, що дають змогу говорити про національну міфологеми подорожі – образ, котрий одночасно вказує на осмислення подорожі представниками культури і репрезентує саму культуру, адже подорож є «лакмусовим папірцем» культури, що дозволяє виділити та відділити свою ідентичність від чужорідної.

В українській традиції подорож завжди мала релігійне підґрунтя та була «вишколом душі», завдяки якому людина усвідомлювала істину та духовні цінності, своє місце в бутті, ідентичність.

1. Зонтаг С. К вопросу о путешествиях: эссе / С. Зонтаг // Иностранная литература. – 2007. – № 12. – С. 60–64.
2. Марсель Г. *Ното viator / Габріель Марсель*; пер. В.Шовкуна. – К.: Вид-дім «КМ Academia», Універ. Вид-во «Пульсари», 1999. – 320 с.
3. Суковата В. Праведник, шпигун, емігрант: «мандрівник» як метафора гетерогенних ідентичностей Іншого / В. Суковата // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 38. – С. 245–251.
4. Бауман З. *От паломника к туристу* / З.Бауман // Социологический журнал. – 1995. – № 4. – С. 133–154.
5. Заблоцький В. *Подорож як метафора* / В. Заблоцький // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – Вип. 5. – К.: КУ-ТЕП, 2008. – С. 134–154.

Аліна Чорниш

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗАСАД ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ ЕСТЕТИКИ

Серед найвпливовіших естетичних течій XIX–XX ст. важливе місце посідає феноменологія. Методологічною основою цієї статті є феноменологія Едмунда Гуссерля. Саме феномен як явище, що дана нам у